

teessa *muutos* on toisenlainen kuin sen rinnakkaisjohdos *muutto*, joka on selvästi transitiivikantainen: esim. *majan-*, *nimen-*, *suunnan/muutto* eivät ole itsestään viriäviä tapahtumia vaan jonkun tekijän tietoista toimintaa. Intransitiiviseen kantaan pohjautuvat monesti myös *käännös* ja *silmään-pistävä*n usein *vaihdos* ja *siirros* (vrt. *vaihto*, *siirto*, jotka ovat nimenomaan transitiivista »vaihtamista», »siirtämistä»). Tämän vivahteen on herkästi huomannut mm. E. N. Setälä, kun hän on kirjoittanut eräässä Nykysuomen sanakirjaankin siteeratusta virkkeessään seuraavasti: »— — kuulo- ja muut aistimukset ovat tietenkin lähekkäin, [joten niiden piiriin kuuluvien sanojen] merkityksen *siirros* toisesta toiseen on aina mahdollinen.» Ajatuksena on ilmeisesti 'siirtyminen', ei 'siirtäminen'. Samaa vivahteroon perustuu se, että geologiassa puhutaan maankuoren *siirroksista* ja nykyään osaksi myös *siirroskivistä* ja *siirroslohkareista* (varhemmin »siirtokivistä» ja »lohkareista», aivan kuin joku elollinen olento olisi nuo kivet siirtänyt). Kielentutkimuksessa näkee toisinaan termin »germaaninen äänteensiirto». Selvempi on *äänteensiirros*, jota vanhastaan on sitäkin käytetty.

Tämän johdattelun lähimpänä tarkoituksena on muistuttaa, että kun arkeologiassa, historiassa ja kielitieteessä puhutaan menneiden aikojen »väestönsiirroista», niin täsmällisempi sana useimmiten olisi *väestönsiirros*. Ei tunnu luontevalta ajatella, että esim. balttilaiset lainat »olisi saatu Suomenlahden piirissä nimenomaan väestönsiirtojen eikä keskinäisen vuorovaikutuksen tai alueellisten kosketusten kautta», v. 1977 ilmestynyttä kielitieteellistä artikkelia siteeratakseeni. Sikäli kuin tieteen keinoin voidaan päästä noin kaukisiin aikoihin käsiin, ovat kyseessä varmaan olleet spontaanit *väestönsiirrokset* eivätkä sellaiset vallanpitäjien toimittamat väestönsiirrot, joita mm. meidän vuosisatamme poliittinen historia tietää runsaasti suoritetun.

Terho Ikonen

Uutiskielen ja toimikuntakielen kurjuutta

»Lunta tulee Pohjois-Suomessa sekä pyhäinpäivänä että sunnuntaina lähes taukoamatta *lämpötilan pysytellessä nollassa tai vähän pakkasen puolella*. Sateinen viikonloppu on edessä myös Etelä- ja Keski-Suomessa, joskin pyhäinpäivän sateet rajoittuvat lähinnä sadekuuroihin. Sunnuntaina sade on jälleen jatkuvaa *uuden satealueen saapuessa aamulla Lounais-Suomeen leviten sieltä sunnuntain kuluessa myös maan keskiosiin*. Maan etelä- ja keskiosissa sade tulee viikonloppuna vetenä *lämpötilan pysytellessä keskimäärin 3—6 astetta nollan yläpuolella*, pohjoisessa viikonloppun *keliolosuhteet* ovat lumisateesta *johtuen* vaikeat.»

Uskomattomalta tuntuu, että vuosikymmenien ohjauksen ja opetuksen jälkeen voi helsinkiläisestä sanomalehdestä vuonna 1977 tavata näin kurjakielisen uutisen. Temporaalirakennetta (»lämpötilan pysytellessä nollassa», »uuden satealueen saapuessa aamulla Lounais-Suomeen», »lämpötilan pysytellessä nollan yläpuolella») on käytetty viheliäisen paperikieliseen tapaan siinä, missä suomen mukainen ilmaisukeino olisi täydellinen pää- tai sivulause. Toisen infinitiivin instruktiivi (»leviten sieltä maan keskiosiin») on luiskautettu paikkaan, jossa verbin persoonamuoto olisi ainoa kelvollinen vaihtoehto. Loppukaneetti on johdonmukaista jatkoa alulle: peräkkäin eturientolaisuus »keliolosuhteet» (pro *kelit*) ja kapulakielinen »johtuen» (pro *tähden, takia, vuoksi*). Ehdotamme, että sanomalehdet vastedes tarkistaisivat taloon pyrkivän väen ammattitaidon pikkutestillä: päästäisittekö edelle lainatun tekstin latomoon siltään; jos ette, miten korjaisitte? Oma korjaus ehdotuksemme:

Lunta tulee Pohjois-Suomessa sekä pyhäinpäivänä että sunnuntaina lähes taukoamatta, ja *lämpötila pysyttelee nollassa tai vähän pakkasen puolella*. Sateinen viikon-

vaihe on edessä myös Etelä- ja Keski-Suomessa, joskin pyhäinpäivänä sataa enimmäkseen vain kuuroja. Sunnuntaina sade on jälleen jatkuvaa; uusi sadealue saapuu aamulla Lounais-Suomeen ja leviää sieltä päivän mittaan myös maan keskiosiin. Maan etelä- ja keskiosissa sade tulee viikonvaihteessa vetenä ja lämpötila on keskimäärin 3—6 astetta nollan yläpuolella. Pohjoisessa viikonvaihteen kelit ovat lumisateen takia huonot.

*

Samaa luokkaa on seuraava katkelma uutisesta, jossa kerrottiin varusmiesten lomansaannin tilapäisestä helpottamisesta:

»Entistä laajemman tapauskohtaisen harkintavallan mahdollistavat määräykset johtuvat syksyn huonojen säiden vaikeuttamista sadonkorjuulosuhteista.»

Mitä ovat ne »sadonkorjuulosuhteet», joita säät vaikeuttavat? Eivätkö säät vaikeuta itse sadonkorjuuta? Pääsyynä virkkeen hankalaselkoisuuteen on kuitenkin kokoon puristettu abstrakti sanonta. Kun »jonkin mahdollistavat määräykset johtuvat jonkin vaikeuttamista olosuhteista», saa lukija kynsiä korvallistaan, ennen kuin ymmärtää, mitä oikein on tapahtunut (ollut huonoja säitä), mitä siitä on seurannut (sadonkorjuu vaikeutunut), mitä tämän vuoksi on tehty (annettu määräyksiä), miten nuo määräykset poikkeavat tavanomaisista ja mitä niillä voitetaan. Kun tätä virkettä kohennetaan, on syytä pöyhiä varsinkin noita kirjallissävyyisiä partisiippiattributteja (sen ja sen »mahdollistavat määräykset», sen ja sen »vaikeuttamista sadonkorjuulosuhteista»), joilla on keulapainonaan vielä koko joukko määritteitä. Tällaiset rakenteet raskauttavat lukemista enemmän kuin moni lainlaatija, säännösten sorvaaja ja näitä mukaileva kirjoittaja arvaakaan. Virke korjailtuna ja ennen kaikkea väljennettynä:

Näiden määräysten aiheena on se, että sadonkorjuu on vaikeutunut syksyn huonojen säiden takia. Uudet määräykset antavat ta-

pausta myöten entistä laajemman harkintavallan lomina myönnettäessä.

*

Lukion opetussuunnitelmatoimikunnan mietinnön äidinkielen osuudessa on vastikään lueteltu oppilaiden ilmaisulajeja ja mainittu yhtenä lajina

»sujuva ja havainnollinen, ei välttämättä erityisen omaperäinen tyyli, joka on nopeaa kirjallista reagointia, vaikuttamistaitoa ja yleistajuista kirjallista tiedottamista edellyttäviin ammatteihin suuntautuvien oppilaiden luontaisin ilmaisutapa».

Saitteko selvän? Jos ette, kannattaa kysyä miksette. Koko virke on rakennettu juuri sillä tavalla, että viestin perillemeno varmimmin estyy. Ensinnäkin partisiippiattributteja on tässä kaksi päällekkäin (sitä ja sitä »edellyttäviin ammatteihin suuntautuvien oppilaiden») ja edellisellä vielä kuormallinen määritteitä, niin että lukija saa kituen odottaa, mitä periltä oikein paljastuu. Virke on siltä kannalta samaa onnetonta tyyppiä kuin seuraava, Vir. 1972 s. 376 käsitelty virke: »Kajaa-nissa tiistain vastaisena yönä sattuneen Kainuun rajavartioston kasarmipalon aiheuttajaksi epäilty jääkäri tunnusti tors-taina syyllisyytensä.»

Toiseksi virke on rakennettu niin, että se tärkeässä kohdassa harhauttaa lukijan. Kun puheena on »tyyli, joka on nopeaa reagointia, vaikuttamistaitoa ja yleistajuista kirjallista tiedottamista — —», lukija vielä tähän asti päästyään luulee, että nyt on annettu tuon tyylin määritelmä. Tuntuvatihan sanat »reagointia», »vaikuttamistaitoa» ja »tiedottamista» olevan relatiivilauseen predikatiiveja ja siis tuohon tyyliin samastettavissa. Yllättävästi seuraa sitten jatkoa, jonka käsitteäkseen lukijan on palattava alkuun uudestaan — ja lopulta selviää, ettei tyyli olekaan reagointia, vaikuttamistaitoa ja tiedottamista vaan eräiden oppilaiden ilmaisutapa. Lukijaa on tässä narrattu joron jäljille samaan tapaan kuin Vir. 1972 s. 377 mainitussa lauseessa »Hyvin-kään palokunnan oma öljyntorjuntakalus-

to koostuu vain kahdesta paloletkusta rakennetusta ilmapuomista» tai Suomen Kuvalehden »jyviin ja akanoihin» taannoin päässeessä lauseessa »Eräiden suomalaisten urheilijoiden on todettu käyttäneen kiellettyjä lihaksia kasvattavia hormoneja».

Paperikielisestä *edellyttämisestä* on siitäkin kirjoitettu lehdessämme äskettäin (1974 s. 217—219). Olisi selvempää puhua esim. vaikuttamistaitoa *vaativasta* ammatista (tai ammatista, jossa *tarvitaan* vaikuttamistaitoa) kuin vaikuttamistaitoa »*edellyttävästä*» ammatista.

Nyt käsitelty katkelma on ajatukseltaankin hatara, eikä sitä siksi ole helppo kohentaa lukukelpoiseen kuntoon. Ehdotus:

[Ilmaisun lajeja on mm.]

— sujuva ja havainnollinen, ei erityisen omaperäinen tyyli. *Paikallaan ammatteissa, joissa joudutaan nopeasti kirjoittamaan yleistajuisia viestejä ja niillä vaikuttamaan. Luontainen ilmaisutapa monille oppilaille, jotka päätyvät tuollaiseen ammattiin.*

Opetussuunnitelmatoimikunnan mietinnön on tuolta kohden ehkä joutunut kirjoittamaan joku, jolle sujuva ja havainnollinen tyyli ei ole erityisen luontainen

ilmaisutapa. Mitäpä muuta tästäkään näytteestä voi päätellä kuin että ammattitaidon kynnys joskus on varsin matala paitsi lehdistössä myös valtion komiteoissa ja toimikunnissa. Entä resepti tähän kurjuuteen? Helppotajuinen ilmaisu, joka nojaa kielen yksinkertaisiin keinoihin, ei ole kirjoittajille näköjään ensimmäistä vaan viimeistä. Siksi sen harjoittelu olisi aloitettava jo peruskoulussa, ja tuon harjoittelun tulisi olla tarpeeksi erittelevää. On jäsennettävä lauseita, on tutkittava ja kädestä pitäen osoitettava, minkärakenteiset lauseet pahiten loukkaavat kielenkäytön perusmalleja ja pahiten jarruttavat ymmärtämistä. Näitä asioita opeteltaessa ei ole valtatieta, joka takaa parhaan tuloksen käden käänteessä; jokaisen polven on käytävä tyylikoulunsa kärsivällisesti uudestaan. On kuitenkin kaksi vahvaa vaikuttajaa, jotka malleillaan voivat muita tehokkaammin ohjata kehitystä sekä huonoon että hyvään suuntaan. Nämä vaikuttajat ovat joukkoviestimet ja kouluviranomaiset. »Kielemme käytäntö»-osasto ei aio laskea aseitaan vaan rupeaa entistä tarmokkaammin seuraamaan, mitä malleja suomen kielen käyttäjät noilta vaikuttajilta saavat.

T. I.